
NÉVADÁS ÉS NÉVHASZNÁLAT A NÉMETORSZÁGI MAGYAR SZÓRVÁNYBAN¹

1. A kutatás indítéka és tárgya

1.1. Egy nyelv személynevei idegen nyelvi környezetben óhatatlanul alanyai kisebb-nagyobb változásoknak. A másik nyelv hangoztatásának szabályai miatt módosul a kiejtésük vagy épp az eredeti hangzás megtartásnak szándékával az íráskéjük. Az első tulajdonképpen olyan változás, amelyet maga az idegen nyelvi környezet okoz, a második változtatás, ami szinte mindig a név viselőjének az elhatározása. Német nyelvi környezetben a nevek magyar hangképnek megfelelő kiejtése két szempontból is nehézséget okozhat: 1. a magyaros hangzás idegen, a hallgató furcsállja, esetleg elutasítja; 2. a magyarul kiejtett szavakat nem tudja a hallgató lejegyezni (vizuálisan sem tudja megjeleníteni „szemei előtt”), azokat betűzni kell. Ez a kérdés a magyar nevek használatának lehetőségeihez tartozik. Dolgozatom második részében bemutatom a magyar névhasználat Németországban gyakori formáit is, ám mielőtt erre rátérnék, a magyar szórvány névadási szokásait vizsgálom. Adnak-e magyar nevet, és ha igen, milyen magyar (vagy magyaros) nevet adnak a szülők Németországban született gyermekeiknek? Milyen motivációk vezérik őket a névadásban? Magyar névhasználati szokásokról a diaszpóra második nemzedékétől kezdve ugyanis csak akkor beszélhetünk, ha a személyek magyar nevet (is) viselnek.

1.2. A következőkben a nyelvhasználati és a szociológiai változók összefüggésére keresem a választ. Nyelvhasználati változóként a névadási szokás és a névhasználat változását veszem, szociológiai változónak a diaszpóra egyes nemzedékeinek szemléletmódja közötti eltérést, valamint az első generációs személyek Németországba érkezésének idejét tekintem. A nevet adó első generációt két nagy csoportra osztom: a 20 évnél régebben Németországban élőkre és a 20 éven belül érkezőkre. A határt 1989/1990 fordulójára teszem. A '80-as évek végén zajló kelet-közép-európai politikai változások hatására a már meglévő diaszpóra magyarságtudata, a magyarsághoz való viszonyulása is módosulhatott, ám mindenképpen módosult az összetétele. A jelzett idő előtt (Magyarországról) kivándorlókról (az akkori szóhasználattal disszidentekről), míg ezt követően (Németországba) bevándorlókról vagy letelepedőkről beszélünk; pontosabban a cselekvés irányát jelöljük másképpen egy fogalomkörön belül. A továbbiakban azt vizsgálom, változtak-e, és ha igen, milyen mértékben a diaszpóra nemzedékeinek névadási szokásai.

Hipotézisem az volt, hogy a kérdőívet megválaszoló, több mint 20 éve érkezett szülők (a nyelvhasználati kérdőív megválaszolóinak között találhatunk néhány 50 évnél hosszabb ideje Németországban élő első generációt) inkább adtak magyar neveket gyermekeiknek, mint a – felosztásom szerint – második hullámban, azaz 1989/1990 után

¹ Ezúton kívánok köszönetet mondani Gerstner Károlynak a jelen tanulmány, valamint az ezt előkészítő dolgozat (ILLÉS-MOLNÁR 2009) kéziratához fűzött értékes megjegyzéseiért.

letelepedők. Ennek egyrészt az lehet az oka, hogy az első hullámba tartozó szülők számára fontosabb volt magyarságuk megőrzése és felmutatása – a neveken keresztül is –, másrészt 20-30 évvel ezelőtt vagy még régebben a névadási divatok nem játszottak olyan nagy szerepet a névválasztásban. A magyarországi névadási divat Németországban „érvényét veszítette”, a német divattal pedig nem tudtak vagy nem akartak azonosulni a nevet adó szülők. A 20 éven belül érkezők (és a diaszpóra 2. generációjába tartozó szülők) már engedékenyebbek a névválasztásban. Ők a „szabad Európa” polgárai, és sokan közülük (feltehetően többen, mint az ún. „emigránsok”) vegyes házasságban élnek. Nem szabad azonban figyelmen kívül hagynunk azt a tényt sem, hogy mindazoknak, akik a kérdéseket megválasztották, magyar identitásuk (is) van (az „is” partikulát a kérdőívet megválaszoló második generációs szülők miatt szükségesnek érzem), így a jelen felmérés névanyaga valószínűleg nagyobb arányban tartalmaz magyar vagy magyaros hangzású neveket, mint amilyen arányban ez a teljes németországi magyar diaszpóra névadására jellemző.

2. A felmérés módszere és a korpusz

2.1. Vizsgálatom anyaga két forrásból származik. 2008 decemberében a világhálón indítottam útjára egy névtani kérdőívet. Arra voltam kíváncsi, milyen neveket viselnek a németországi magyarság legfiatalabb tagjai (vö. ILLÉS-MOLNÁR 2009). A kérdőívet a névadó szülőknek címeztem. A 11 nyitott kérdésben a gyermekek család- és keresztnévein túl választ vártam a szülők névválasztásának indokaira, a névhasználati szokásokra, a magyar nevekkal kapcsolatos tapasztalatokra és érzésekre egyaránt.

A másik forrás szintén egy felmérés volt. A 2009 márciusában ugyancsak az internetes levelezőlistákon, valamint postai úton szerteküldött adatlapok segítségével a németországi magyarság nyelvhasználati szokásairól kívántam képet rajzolni (vö. ILLÉS-MOLNÁR 2010). Ezeket a kérdéseket is a szülőkhöz intéztem. Az 54 kérdésből egyben a gyermekek keresztnévei után érdeklődtem, a kérdés második egységében pedig a névadás motivációjáról tudakozódtam.

Átfogó kutatási eredményekről a németországi magyarság viszonylatában nehezen beszélhetünk. Mivel a 21. században a magánszemélyek internetes hozzáférése és elérhetősége igen széles körű, véleményem szerint a legcélravezetőbb és legbiztosabb a digitális adatgyűjtés. A megválaszolt adatlapok java részét postán kaptam meg, mint ahogy én is postáztam az egyes magyar szervezetek vezetőinek. Sok embert valószínűleg nem csak azért nem tudtam válaszra bírni, mert nem értem el, hanem azért is, mert mindennapi teendői mellett a magyarság kutatásához nem akart vagy nem tudott hozzájárulni. A két kérdőív segítségével összeállított vizsgálati korpuszt azonban elégségesnek tekinthetjük a németországi magyarság névadási szokásainak és névhasználatának a leírására, még ha az arányaiban nem is ábrázolja a teljesség igényével a jelenségeket.

2.2. A névtani felmérés 2008 decemberétől 2009 januárjáig, mintegy két hónapig tartott. 2009. január 31-én 83 adatközlővel és 148 magyar (származású) gyermek névadására és névhasználatára vonatkozó adattal zártam a gyűjtést. A nyelvhasználati kérdőív anyagát 3 hónap alatt, 2009. március elejétől május végéig kaptam meg az adatközlőktől. A 165 adatlap 323 gyermekről tájékoztatót. A két korpuszt összevettem, s a kérdőívekből származó információk segítségével összeszámoltam azokat a személyeket

(gyermeket), akiknek az adatai mindkét felmérésben megjelentek. Nehézséget leginkább az okozott, hogy a mindkét adatlapot kitöltő szülők közül néhányan más-más formákban közölték gyermekeik neveit. Míg az egyik válaszban a nevet ékezet nélkül írták, a másik kérdőív vonatkozó kérdésére ékezet nélkül feleltek. Ugyancsak voltak olyan adatközlők, akik az egyik adatlapon egy gyermeknek csak egy keresztnévét adták meg, míg a másikon mindkettőt (esetleg mindhármat). A jelen feldolgozásban adatként a teljes neveket, valamint az ékezet nélkül ellátottakat veszem számításba. A két felmérésben összesen 471 személy szerepel. Mivel 74 gyermek névadata mindkét adatcsoportban megtalálható, ténylegesen 397 gyermekről kaptam információt. Míg a névtani kérdőív 83 kitöltött adatlapja 148 gyermek nevét tartalmazza, a 323 nyelvhasználati kérdőíven 18 esetben nem adták meg a szülők gyermekeik nevét. Két gyermeket a névtani kérdőívek között azonban biztosan be tudtam azonosítani, így csupán 16 „névtelen adattal” kell számolnunk. A jelen tanulmány korpusza tehát a németországi magyarság második vagy harmadik generációja 381 tagjának keresztnéve, valamint a névadásukra és névhasználatukra vonatkozó közlések.

3. Nevek és nemzedékek. – A vizsgált 381 keresztnévből 58-at 20-21 évnél régebben, míg a fennmaradó 323 nevet az elmúlt húsz évben adták a szülők a gyermekeknek. Az arányt a gyermekek életkorával még jobban érzékeltethetjük, hiszen az első bekezdés második pontjában meghatározott két névadási korszak határvonala szinte pontosan egybeesik a vizsgált neveket viselők korosztály szerinti csoportosításával. Korosztály szerint is két nagy csoportot különíthetünk el: a fiatalkorúakét, azaz a 18-19 évnél fiatalabbak, valamint a 19 évnél idősebbek, azaz a középiskolai tanulmányaikat befejezettek csoportját. (A 18. életévüket betöltött, de a középiskolai tanulmányokat még folytató 19 évnél fiatalabb diákokat az első csoportba sorolom.) A jelzett határmezsgye felállítása a fiatal és felnőtt korúak között első látásra bizonytalannak tűnhet, mivel azonban a 381 névnek mindössze 23 viselője tartozik a középiskolás korosztályhoz (14–18/19 év), a csoportosítást relevánsnak tekinthetjük.

3.1. A nemzedékek. – A kérdőívekben megjelenő neveket adó szülők nagy része a németországi magyar diaszpóra első generációjának tagja. A nyelvhasználati kérdőívekben összesen 27 második generációs szülőt számoltam össze, akik a névadóknak kevesebb mint 10 százalékát teszik ki. A kérdőívet megválaszoló második generációs szülők közül többen is második generációval kötött házasságban élnek, így történhetett, hogy mindössze 30 harmadik generációs gyermek nevére kaptam információt. Mivel az első felmérésben a szülők generációk szerinti megoszlását nem vizsgáltam, s mivel a nyelvhasználati felmérésben a 2. nemzedék tagjai a nevet adók csekély részét teszik ki, indokoltnak tartom, hogy a generációk szerinti további felosztástól mind a névadók, mind a nevet kapók vonatkozásában eltekintsek. A kérdőívekben megjelenő 3. nemzedék tagjai a 18-19 év alatti korcsoportba tartoznak, s neveik típusainak aránya megfelel a 3.3. pontban bemutatott aránynak.

3.2. Az életkori megoszlás. – A jelen felmérés korpuszának életkor szerinti megoszlása a következő: 0–3 évesek: 89 fő, 3–6 évesek: 96 fő, 6–14 évesek: 111 fő, 14–18/19 évesek: 23 fő, 19 évesnél idősebbek: 58 fő. A névtani kérdőíveken 7 gyermek esetében nem adták meg a szülők az életkort. A nyelvhasználati kérdőívek segítségével azonban

meg tudtam határozni a gyermekek pontos életkorát. Egy nyelvhasználati kérdőívben szintén nem jelölte a szülő, hogy melyik korosztályba tartozik a gyermeke. Ez esetben a névhasználati kérdőívet tudtam segítségül hívni, ugyanez a szülő ott megadta. A nyelvhasználati kérdőívekénél még 3 gyermek esetében voltam bizonytalan, azonban a további válaszokból egyértelműen kiderült, hogy a gyermekek (az előbbieken említettel együtt összesen négyen) 18 év alattiak. A nevek típus szerinti csoportosításakor 58 felnőtt korú második generációs személy, valamint 323 második vagy harmadik generációs gyermek névadatára támaszkodom. Mindkét csoportban vannak Magyarországon születettek. Figyelembe véve csekély számukat, ennek meghatározó jelentőségétől a jelen feldolgozásban eltekinthetünk.

3.3. A nevek típus szerinti felosztása. – A vizsgált neveket típusuk szerint négy csoportba sorolom: 1. magyar eredetű vagy magyaros hangzású nevek; 2. a két keresztnév közül az egyik magyar vagy magyaros hangzású; 3. Magyarországon is gyakori idegen eredetű (nemzetközi) nevek és 4. német vagy egyéb (nem magyaros hangzású) nevek. A nevek csoportokba rendezésekor az első szempont az, hogy a nevet adó szülők hogy ítélik meg a nevet. Éppen ezért kerülhet az *Anna* vagy a *Dávid* (ékezettel) az első és a harmadik csoportba egyaránt. Második szempontnak a nevek írásmódját veszem. Mivel a hivatalos írásmódot nem tudom ellenőrizni, úgy ítélem meg, ha a szülők a nevet a magyar kérdőívekben magyaros írásmóddal (ékezettel) közölték, és nem írták le konkrétan, hogy a név nemzetközi, akkor a név a magyar eredetű vagy magyaros hangzású nevek csoportjába tartozik. A két- (vagy három)tagú keresztneveket csak abban az esetben említem meg, ha azok egyik tagja magyar, a másik nemzetközi, német vagy egyéb név. Azokat a kéttagú keresztneveket, amelyeknél mindkét név egyértelműen magyar vagy egyáltalán nem az, és a szülők nem jelezték a magyar(os) név adásának a szándékát, a fennmaradó kategóriákba helyezem. A felosztást az alábbi táblázat tükrözteti:

	0–18/19 év		19 évnél idősebb	
	lánnyok	fiúk	nők	férfiak
1. Magyar eredetű vagy magyaros hangzású nevek	58 (40,0%)	84 (48,0%)	15 (65,0%)	22 (63,0%)
2. A két keresztnév közül az egyik magyar vagy magyaros hangzású	16 (11,0%)	17 (10,0%)	4 (17,0%)	4 (11,5%)
3. Magyarországon is gyakori idegen eredetű (nemzetközi) nevek	21 (14,0%)	27 (15,0%)	2 (9,0%)	1 (2,5%)
4. Német vagy egyéb (nem magyaros hangzású) nevek	52 (35,0%)	48 (27,0%)	2 (9,0%)	8 (23,0%)
Összesen	147 fő	176 fő	23 fő	35 fő
	323 fő		58 fő	

1. táblázat: A németországi magyar diaszpóra névtípusainak eloszlása nem és életkor szerint

Az alábbi táblázat adataiból látható, hogy magyar eredetű vagy kifejezetten magyaros hangzású nevet a kiskorú második (vagy harmadik) generációnak 44%-a, a felnőtt második generáció 64%-a visel. A kiskorú lányok közül 24-en viselnek kettő (vagy három) keresztnévet, ezekből 16 esetben az egyik keresztnév magyar. A fiúknál ez az arány

21 : 17. A kiskorúak 10%-a kapott tehát két keresztnévet, melyek közül az egyik magyar. A felnőtt korosztályban magyar–német vagy német–magyar kettős keresztnévet 4-4 fő visel a nőknél és a férfiaknál egyaránt. Ez a névtípus a felnőtt korosztály majd 14%-át adja. Magyarországon gyakori idegen eredetű neveket a gyermekek 15%-a, a felnőttek 5%-a, míg német vagy egyéb (de semmiképpen nem magyar vagy magyar hangzású) nevet a gyermekek 31%-a, a nagykorúak körülbelül 17%-a visel.

A számokból és százalékokból hipotézisem igazolható. Mivel a fenti táblázatból kiolvasható az is, hogy a lány- és a fiúnevek típusainak aránya szinte megegyezik, a Németországba 1989/1990 előtt és után érkező szülők névadási szokásainak pontosabb ábrázolása érdekében az alábbiakban összevonom a nemek szerinti felosztást.

	0–18/19 év	19 évnél idősebb
1. Magyar eredetű vagy magyaros hangzású nevek	142 (44%)	37 (64%)
2. A két keresztnév közül az egyik magyar vagy magyaros hangzású	33 (10%)	8 (14%)
3. Magyarországon is gyakori idegen eredetű (nemzetközi) nevek	48 (15%)	3 (5%)
4. Német vagy egyéb (nem magyaros hangzású) nevek	100 (31%)	10 (17%)
Összesen	323 fő	58 fő

2. táblázat: A németországi magyar diaszpóra névtípusainak eloszlása életkor szerint

A táblázatból megállapítható, hogy az 1989/1990 előtt Németországba érkezett és családot alapított magyarság első generációjában 20%-kal többen vannak azok, akik nagyobb hangsúlyt fektettek arra, hogy gyermekeiknek magyar nevet adjanak. Ugyanígy 14%-kal kevesebb magyar (származású) gyermek kapott 20 évvel korábban és azelőtt német vagy egyéb nevet. Két keresztnévet (melyekből az egyik magyar) az elmúlt húsz évben a gyermekek 10%-a, míg 20 évvel korábban 14%-uk kapott. Idegen eredetű, ám Magyarországon is gyakori nevet a németországi fiatalok magyar népesség 15%-a, míg a második generáció felnőtteinek csupán 5%-a visel.

4. A névválasztás indokai. – A ma már felnőtt gyermekeknek egykor nevet adó szülők névválasztását erősen meghatározta a magyarság megélésének a szándéka vagy annak teljes elutasítása. Az utóbbi esetre nagyon jó példa egy tanítványom, aki kisgyermekként került az országba. A szülők soha többet nem szóltak hozzá magyarul, a gyermekek keresztnévét is megváltoztatták. A 3. fejezet felnőtt korosztályának névadói, azaz a kérdőívek megválaszolóit mindenképpen a magyarságukat megtartani és ápolni szándékozók csoportjába tartoznak. Az 1989/90-es évek után nevet adó szülők már nem oszthatók fel egyértelműen a jelzett kategóriákra. Természetesen a két végpont között szintén széles a skála az „emigránsok” csoportjában is, a kettősség azonban meghatározó. A kettősség fennáll a magyar diaszpóra „fiatal” első generációjára is, ugyanígy a fiatal második generációs nevet adó szülőkre, a széles skálán azonban sehol nem jelennek meg többségükben, rajta egyenletesen oszlanak el.

4.1. Magyar(os) nevek. – „A férjem is, én is magyar állampolgárok vagyunk, tiszteljük és ápoljuk a magyar kultúrát”; „Mindkét szülő magyar, a gyermekeinket is magyarnak neveljük”; „Akartuk, hogy már a névből mindenki lássa, hogy magyar illetővel áll szemben. Ezért olyan neveket adtunk, melyeknek nincs német vagy más nyelvű megfelelője” – hangzanak a magyar név választásának indokai a magyar házasságokból. Egy adatközlő azt írja, lehetetlen, hogy gyermeke ne magyar keresztnévet kapjon. Néhány szülő azzal indokolja a magyar(os) név választását, hogy a gyermekek Magyarországon születtek, megint mások, hogy haza akarnak térni. A magyar párú kapcsolatokból, azaz a vegyes házasságokból több szülő magyarázza a névválasztást azzal, hogy mivel a családneve a gyermekeknek úgyszólván német, a keresztnévnek kell utalnia a magyar származásra. Egy anyuka hozzáteszi azt is, hogy „így az igazságos”. A német családnév ellenére több gyereknél is magyar a keresztnév írásképe a hivatalos okiratokban. Azt, hogy a gyermekek két kultúrához tartoznak, néhányan azzal is kifejezésre kívánják juttatni, hogy gyermekeiknek két keresztnévet adnak, melyek közül az egyik magyar, a másik német. Néhány jellegzetes név a korpuszból: *Andreas – János, Christoph – Tibor, Jan – Márton, Lilly – Katalin, Linas – Lajos, Markus – Zoltán, Márton – Felician, Matthias – László, Melanie – Mária, Michael – István, Piroshka – Bettina, Sophie – Dalma, Thomas – István, Valentin – Bálint*.

4.2. Nemzetközi és egyéb (nem magyar) nevek. – A nem magyar eredetű vagy nem magyaros nevek adását, így a nemzetközi neveket is sokszor indokolják a szülők azzal, hogy megpróbáltak olyan neveket adni gyermekeiknek, amelyek mind Magyarországon, mind Németországban ismertek: „Igyekeztünk olyan nevet választani, amely jó itthon is, otthon is” vagy „Olyan nemzetközi nevet választottunk, amely a magyarban is gyakori”. A nemzetközi vagy német nevek választásának indokaként egy-két szülő úgy nyilatkozott, hogy a gyermekek német állampolgárok, a német társadalom tagjai.

A nem magyar nevek választása azzal magyarázható leginkább, hogy a gyermekek nagyobb része vegyes házasságból származik (vö. ILLÉS-MOLNÁR 2009: 74). A nem magyar nemzetiségű házastárs iránti tiszteletből járulnak hozzá a magyar nemzetiségű szülők az idegen eredetű nevekhez. Többen is megjegyezték, hogy ez volt a német anya, a német apa vagy a német nagyszülők kérése. Azonban előfordul az is, hogy ez a magyar apa kérése. „Úgy gondoltuk, mivel úgy is itt akarunk élni, adjunk mindjárt német vagy nemzetközi nevet a gyerekeknek” – írja egy magyar szülő, akinek gyermekei már felnőttek. Egy szintén több mint 20 évvel ezelőtt nevet adó édesanya állítása szerint nem mernek magyar nevet adni, nem tudták, hogy szabad-e. A korpuszban előfordulnak még spanyol, olasz vagy arab nevek – a nem magyar szülők nemzetiségének megfelelően.

A nemzetközi neveknél a névadás motivációjához írásként többet is, hogy az adott név tetszett, egyéb közvetlen indoka nem volt a névválasztásnak. „Különleges nevet kerestem mindig, amely mindkét nyelvben barátságosan hangzik.” Néhány szülő véleménye szerint a név magyarul és németül is ugyanaz. Egy anyuka azt írja, hogy azért nem adott magyar nevet, mert nem akarta, hogy egy szép magyar nevet német akcentussal ejtsenek ki az emberek. Ugyanakkor egy-két szülő úgy ítéli meg, hogy egy magyar névvel a gyermekeknek nehézségeik lennének.

4.3. A nevek gyakorisága. – Ha a keresztnévek átlagos megterheltségét vizsgáljuk, megállapíthatjuk, hogy a leggyakoribb nevek a Magyarországon is gyakori (meghonosodott) nemzetközi nevek.

A 18 év alatti 147 lányból 9 viseli az *Anna* nevet, közülük 6 esetben ez a két keresztnév közül az első. Van 3 *Hanna*; 2-2 *Ágnes*, *Dorina*, *Johanna*, *Jessica*, *Laura*, *Lili*, *Melanie*, *Rebeka* (egynél az első keresztnév a kettőből), *Veronika*. A lányoknál a magyar nevek esetében is beszélhetünk kisebb megterheltségről: a korpuszban található 4 *Réka*, 3 *Dalma* (közülük egyet megelőz egy német név), 3 *Júlia* (egy közülük két magyar keresztnév közül az első) és 1 *Julia*. Eltérő írásmóddal, így például ékezettel és ékezet nélkül (l. a 3.3. pontban a csoportosítás szempontjait) több név előfordul: *Eszter* – *Esther*, *Flóra* – *Flora*, *Viktória* – *Victoria*. Teljes és rövidített formában megjelenik a *Katalin* és a *Kata* alak. A felnőtteknél a 23 női névből csak egy fordul elő kétszer. Két személy viseli az *Ágnes* nevet, közülük egynél ez az első.

A fiúknál a *Dávid* és a *Dániel* név magas gyakoriságú: 5 *Daniel* és 4 *Dániel*, valamint 1 *David* és 11 *Dávid*. Az ékezetes *Dávid*-ok közül két esetben két keresztnév közül az egyik, egy esetben a második név. A korpusz alapján arra következtethetünk, hogy Németországban a 18 éven aluli magyar fiúk 5%-át hívják *Dániel*-nek (ékezettel vagy ékezet nélkül írva), 6%-át *Dávid*-nak (ugyancsak ékezettel vagy ékezet nélkül). Kedvelt név még a *Fábián* (4) és a *Kristóf* (5). A *Fábián* egy esetben, a *Kristóf* két személynél az első keresztnév a kettőből. A *Kristóf* és a *Fábián* nem magyar formái 2-2 esetben szintén megtalálhatók: *Fabian* (2), *Christoph*, *Christopher*. A korpuszban látható még 3 *Ádám* és 2 *Adam*, 4 *Péter* és 1 *Peter*, 3 *Christian*, 3 *Bálint* (közülük egy személynél két keresztnév közül a második), 3 *Benedikt*, 3 *Mátyás*, 2-2 *Botond* (egy esetben két keresztnév közül a második), *Ede*, *Márk*, *Máté*, *Philip*, *Richard*, *Robert*, *Tamás*, *Valentin*, *Viktor*. Amint a lányoknál, a fiúknál is megjelennek a magyar–nemzetközi „írásmód párok”: *Olivér* – *Oliver*, *Jakab* – *Jakob* – *Jacob*. A 35 férfinél 5 esetben beszélhetünk azonos nevekről, a legtöbbször azonban ezek két keresztnév egyik tagjaként szerepelnek. Így van a 2. generációs felnőttek között 2 *Andreas*, 2 *András*, 2 *Imre*, 3 *István*, 2 *Thomas*.

5. A névhasználat sajátosságai

5.1. Sorrend. – Amikor a nem magyar nyelvi környezetben élő magyarok (öshonos magyar kisebbség vagy magyar diaszpóra) névhasználatáról olvasunk, a legtöbb tanulmány szerzője megemlíti a nevek sorrendjének változását vagy megtartását. A névsorrend kérdése azért fontos, mert az indoeurópai nyelvek körében a nevek sorrendje fordítottja a magyarnak. Az adatközlők közül mindössze egy-két személy állítja azt, hogy Németországban is a magyar sorrend szerint mutatkozik be. A hivatalos okiratokban a magyar névsorrend nem alkalmazható (legtöbbször azonban az előnév és az utónév egyértelműen jelölve van), hivatalos levelezésben pedig nem tanácsos. Az utóbbiban élhetünk azzal a megoldással, hogy a családnév után vesszöt teszünk, majd a vessző után írjuk a keresztnévet. A legtöbb válaszadó azt állítja, hogy magyar nyelvi környezetben a magyar sorrend szerint, német nyelvi környezetben a német sorrend szerint használja a nevét. Egyetlen édesanya nyilatkozott úgy, hogy gyermekei Magyarországon is a német sorrend szerint mutatkoznak be, hiszen ők német állampolgárok.

5.2. Kiejtés és helyesírás. – A kérdőívek válaszai szerint a németországi magyarság nagy része az adott nyelvi környezet szerint használja neveit, így annak megfelelően is ejti ki azokat. Ismeretségi körömben több üzenetrögzítő kimenő üzenete kétnyelvű. A magyar nyelvű részben a magyar kiejtés szerint, míg a német nyelvű részben a német nyelvnek megfelelően hangzanak a nevek. Amint erre az írásom első fejezetében utaltam, a magyar kiejtés a német anyanyelvű hallgató számára nem a magyar hangsornak megfelelő betűképet „hívja elő”. Ezért sokan – érthető okból – a német nyelvi környezetben neveiket a német nyelvnek megfelelően hangoztatják. Mivel a németországi magyar diaszpóra tagjai a neveiket nap mind nap hallják a német kiejtés szerint, számukra is rögzül ez a forma. Ezért éppen a helyes magyar kiejtés megtartása a nehezebb. Egy-két válaszdó mégis úgy nyilatkozik, hogy magyar neveik vannak, ezért magyarul ejtik ki őket.

Ugyanez a kettősség figyelhető meg a helyesírásban is. A névtani kérdőívben a névhasználatra vonatkozó nyílt kérdésben több válaszdó is hangsúlyozza, hogy a magyar szövegkörnyezetben használják az ékezeteket, a német nyelvű írásban elhagyják azokat. Éppen ezért lehet az, hogy ugyan a kérdőívekben az adatközlők gyermekeik neveit ékezettel írják, valójában a hivatalos okiratokban azok ékezet nélküliek.

A németországi magyarság névhasználatának vizsgálatában az ékezetek elhagyása és/vagy megtartása egy újabb szempont lehetne, mely kérdésre a jelen feldolgozás kérdőívei nem tértek ki. A bejegyzés formája és a nevek használata közti eltérés konkrét feltérképezése további szűrőként szolgálhatna, amely kisebb mértékben talán módosíthatná a „magyar vagy magyaros hangzású” és a „nemzetközi” nevek arányát. A felmérés ez irányú bővítése, tehát a számadatok szintén nem hordoznának olyan információkat – tekintettel arra, hogy a kérdőíveket kitöltők nagy részének válaszait éppen magyarságuk felmutatása, megélése motiválja –, melyekből általánosíthatnánk. Jelen dolgozatomban a nyílt kérdésekre adott válaszokból vonok le következtetéseket, mely következtetések – véleményem szerint – információértékükben egyenrangúak egy, a németországi magyarság névhasználatára vonatkozó felmérésből felállítható statisztikával.

Azok a nevet adó szülők, akik tudatosan magyar nevet választanak, általában az ékezetekhez, így a magyaros írásmódhoz is ragaszkodnak. „Egyik adatközlőm kézhez kapva újszülött gyermeke anyakönyvi kivonatát, csodálkozva vette észre, hogy a névről lemaradtak az ékezetek. Mivel másképp már nem lehetett megoldani, beadta a névváltoztatási kérelmet” (ILLÉS-MOLNÁR 2009: 78).

5.3. Névváltoztatás, névmódosítás. – A Németországban élő magyarság esetében névváltoztatásról vagy névmódosításról (általában csak) a betelepülő első nemzedékkel kapcsolatban beszélhetünk. (Kivételt képeznek természetesen azok a „többedik” generációs magyar asszonyok, akik házasságukkal leánykori családnevüket férjük nevére cserélik.) A német állampolgárság elnyerésével párhuzamosan lehetőség nyílik a név megváltoztatására is. Az 1989 előtt érkezők körében ez gyakoribb volt, manapság már nem jellemző. „A névváltoztató ekkor vagy lefordította a nevét németre – így lett a Kocsisból *Wagner*, a Molnárból *Müller* stb. –, vagy felvette például a német származású édesanyja leánykori nevét, aki révén a német állampolgárságot megkapta” (ILLÉS-MOLNÁR 2009: 78). Hasonlóképpen jártak el a keresztnemekkel is: *Pál*-ból *Paul* lett, *Lajos*-ból *Ludovik*, *Zsuzsanna*-ból *Susanne*.

A nyelvhasználati kérdőívben egy adatközlő írta, hogy az integráció miatt honosították Németországban gyermekeik neveit. Mivel több információ nem áll a rendelkezésemre, feltételezem, hogy az eljárásra szintén a német állampolgárság megszerzésekor került sor. A névhasználati kérdőívben megtudtam azt is, hogy néhány gyermek német édesanyja családnévét azért kapta, hogy Németországban német neve legyen.

A felnőtt első generációs férjezett nők körében ismert jelenség még, hogy neveikről elhagyják az asszonynévkepzőt (ha férjezett voltak a magyarországi házasságkötés során így jelölték), mivel ez a német nyelvi környezetben nem bír jelentőséggel, sokszor inkább zavaró.

6. Záró megjegyzések

6.1. A névválasztás, névhasználat kérdésköre napjaink globalizálódó Európájában szorosan kapcsolódik az identitás kérdéséhez, annak problematikájához. Magyar vonatkozásban a téma már több évtizede foglalkoztatja a kutatókat, kiváltképp a Magyarország határain kívül rekedt magyar kisebbség szempontjából. A Kárpát-medencei magyarság nyelvhasználatának vizsgálata mellett az 1980-as évektől egyre több nyelvészeti kutatás témája a 20. század magyar kivándorlóhullámainak nyelvi sajátossága, így névhasználat is.

„A keresztnévadás a kisebbségekben és a diaszpórában élő népcsoportok körében a névadó generációk nyelvhasználatával, identitástudatával, az ő integrációjukkal, illetőleg asszimilációjuk kérdéskörével függ össze” (ZELLIGER 1999: 225). Természetesen lehet és kell is összefüggést keresnünk a névadási szokások és az identitás megőrzése között. Egyenlőségjelet azonban semmiképpen nem tehetünk a magyar keresztnév (vagy családnév) és a magyar identitás közé. Azt, hogy a magyarság vállalásának, felmutatásának igénye nem kizárólag a névadás mikéntjéből vezethető le, nagyon jól bizonyítják a nyelvhasználati felmérésből származó adatok. Nem egy magyar(os) keresztnévű (és magyar családnévű) gyermeket soroltak be a szülők a „nem beszél hibátlanul magyarul” kategóriába, míg ennél lényegesen több nemzetközi (vagy akár egyáltalán nem magyar) nevű gyermek esetében állították a szülők, hogy nagy gondot fordítanak a gyermek magyar nyelvi fejlődésére. A 165 adatlapból 106 családban fordítanak különös gondot a gyermekek magyar nyelvi fejlődésére, és 323 gyermekből – a szülők megítélése alapján – 198 mindent megért és anyanyelvi szinten beszél magyarul (ILLÉS-MOLNÁR 2010: 68). Emellett azonban a házasságok több mint a fele vegyes házasság (ILLÉS-MOLNÁR 2010: 65), és a gyerekek több mint 50%-a sem magyar családnévet, sem magyar eredetű keresztnévet nem visel.

6.2. Dolgozatom utolsó előtti fejezetében a németországi magyarság névadásáról nyert információkat RANCZ TERÉZ (2009) eredményeivel vetem össze. RANCZ a felsőháromszéki magyar kisebbség névadását vizsgálja. Tanulmányában a névadás motivációi mellett kitér a név súlyára is az identitást jelző faktorok rendszerében. A kutatás eredménye szerint „az identitásban a leginkább meghatározó tényező a magyar nyelvhasználat, ám a család- és a keresztnév is döntő súllyal bír a megkérdezettek közel 40%-a szerint” (RANCZ 2009: 21). A magyar névadást motiváló tényezők közé sorolja a társadalmi érvényesülést, jelesül a székelyföldi érvényesülést. A megkérdezettek 52,6%-a a magyar nevet előnyként, 38,6%-a nem befolyásoló tényezőként jelöli meg, és csupán 8,6%-a tekinti hátránynak (RANCZ 2009: 22). A Romániában való érvényesülés szempontjából ugyanezen adatközlők 58%-a a magyar nevet hátráltató tényezőnek veszi (RANCZ 2009: 23).

A jelen tanulmány 381 névadatának 47%-a magyar vagy magyaros név. A 47%-ba nem tartoznak bele a Magyarországon is gyakori nemzetközi nevek, sem azok a kéttagú keresztnévek, amelyek egyik tagja német vagy nemzetközi. A németországi magyar diaszpóra második és harmadik generációjának 53%-a tehát nem (csak) magyar keresztnévet visel. A székelyföldi adatközlők 58%-a a Romániában való érvényesülés szempontjából a magyar nevet hátráltató tényezőnek tekinti. A németországi diaszpóra második és harmadik generációjának 53%-a nemzetközi keresztnévet (is) visel. A nemzetközi keresztnévet legtöbbször ezért adják a szülők, hogy gyermekeik társadalmi (jelen esetben németországi) érvényesülését elősegítsék. A felső-háromszékiek véleménye és a németországi névadási indok között párhuzamot vonhatunk. Mielőtt ezt megteesszük, le kell szögeznünk néhány alapvető tény. A székelyföldi magyarság őshonos és tömbben él, a németországi magyar diaszpóra szórvány. Székelyföld nyelve a magyar, Németországban csak magyar nyelvi mikrokörnyezetről (a családok nyelvéről, illetve egyes magyar közösségekről) beszélhetünk. Míg a németországi magyarság esetében a házasságok több mint 50%-a vegyes házasság, a székelyföldieknél ez inkább ritkaságszámba megy. Ennek ellenére a százalékos eredmények hasonlóak.

6.3. Végül összevetem a németországi magyar diaszpóra névadási szokásait az anyaországbeliekkel. RAÁTZ JUDIT tanulmányában (2005: 12) olvashatjuk, hogy Magyarországon a keresztnévkincs alakulását és változását az egyéni névízlés határozza meg. Az utóbbi fél évszázad, de leginkább az 1980-as évek végétől kezdve a keresztnévadásban két jól látható irány rajzolódik ki: 1. az idegen keresztnévek egyre gyakoribb és változatosabb formáinak adása, valamint 2. a hagyományos és régi magyar keresztnévek felélesztése.

Mint a 2. táblázatából is látszik, a magyarországi névadási szokások érvényesek a németországi magyarságra is. Megegyeznek arányaikban is, annak ellenére, hogy az itt vizsgált nevek viselői több mint fele nem csak magyar származású. Joggal bízhatunk tehát abban, hogy a nyelvi és kulturális ismeretek fenntartása, ápolása mellett identitásuk ekként való megőrzésére is törekednek majd a magyar diaszpóra jövőendő felnőtt generációi.

Hivatkozott irodalom

- ILLÉS-MOLNÁR MÁRTA 2009. A németországi szóránymagyarság névhasználatáról. *Nyelviünk és Kultúránk* 159: 68–82; l. még: <http://www.ungarischunterricht-karlsruhe.de/publicisztika.html> [utolsó megtekintés: 2010. 05. 10.]
- ILLÉS-MOLNÁR MÁRTA 2010. A németországi magyar diaszpóra nyelvhasználatáról. *Nyelviünk és Kultúránk* 161: 61–74; l. még: <http://www.ungarischunterricht-karlsruhe.de/publicisztika.html> [utolsó megtekintés: 2010. 05. 10.]
- RAÁTZ JUDIT 2005. A magyar keresztnévek változása a 20. század második felétől (kézirat). <http://mnytud.arts.unideb.hu/nevtan/informaciok/pisa/program.html> [utolsó megtekintés: 2010. 05. 10.]
- RANCZ TERÉZ 2009. A névadás motivációi Felső-Háromszéken és a név súlya az identitásjelölő faktorok rendszerében. *Névtani Értesítő* 31: 17–25.
- ZELLIGER ERZSÉBET 1999. „...a nevedről lehullik az ékezet...”. *Névtani Értesítő* 21: 224–9.

ILLÉS-MOLNÁR MÁRTA

MÁRTA ILLÉS-MOLNÁR, **Name-giving practices and the use of names of the Hungarian minority living in Germany**

This paper observes the name-giving and name-using practices of the Hungarian minority living in Germany, and tries to find an answer to the question whether the political changes that took place in the countries of Eastern and Central Europe in 1989 and 1990 had any effect on those norms. The corpus studied in the paper consists of the first names of 381 persons belonging to the second or third generation of Hungarians living in Germany, as well as some information about the name-giving and name-using practices of these people. Names under discussion can be classified into four categories on the basis of their types: 1. Hungarian-sounding names and names of Hungarian origin; 2. one Hungarian-sounding or Hungarian name out of two first names; 3. (international) names of foreign origin which are popular in Hungary as well; 4. names of German or other (non-Hungarian) origin. The author points out that the practices of name choice and the motivations behind them in these generations are quite similar to those of the first generation of the Hungarian minority group in Germany and those of Hungarians living in the home country.